

I. ULUSLARARASI
SEYYİT NESİMİ

Sempozyumu Bildirileri
(17-19 Haziran 2005 / ANKARA)

Hazırlayan
Gülağ ÖZ

ANKARA - 2006

Bu kitapta ifade edilen görüş ve fikirler bildiri sahiplerine aittir.
Yazıların bilimsel, dil ve imla sorunlulukları yine yazarların kendilerini bağlar.
Bunlar Hüseyin Gazi Kültür ve Sanat Vakfı'nın
düşünce ve politikasını yansıtan metinler olarak mütala edilmemelidir.

İsteme Adresleri
Marmara Sokak No: 48/1 Yenışehir/ANKARA
Telefax: 0.312.431 25 30

Baskı Tarihi
Kasım 2006

Baskı
Başak Matbaacılık ve Tanıtım Hiz. Ltd. Şti.
Tel: 0.312.384 27 61 - 62

Mizampaj
Kültür Ajans Tanıtım ve Organizasyon Ltd. Şti.
Tel: 0.312.425 93 53 (pbx)

Editor
Hayrettin İVGİN
0.533.551 65 32

Kapak Tasarımı
Erhan İVGİN
0.533.713 63 18

ISBN
975-93160-4-8

Hüseyin Gazi Kültür ve Sanat Vakfı/Hüseyin Gazi Derneği
YOL Bilim Kültür Araştırma Yayınları
İnceleme Araştırma Tarih Dizisi: 5

SEYYİD NESİMÎ'NİN ŞİİR ANLAYIŞI

Yard. Doç. Dr. H. İbrahim YAKAR*

*Toprag olalı sanma kim düşdi cevherinden
Toprag iken Nesîmî gör kim ne cevher oldı*

G. 416/7

Divan şairleri mesnevilerin müstakil bölümlerinde, divanların mukadime veya dibacelerinde, kasidelerin fahriye kısımlarında, gazellerin genellikle makta beyitlerinde zaman zaman söz, lâfız ve mananın kendi üzerlerinde bıraktığı izlenimlere değinirler. Bu bağlamda divan dibaceleleri, şairlerin söz hakkındaki görüşlerinin, şiir ve şair anlayışlarının, şair değerlendirmelerinin¹ ortaya konulduğu; söz, şair ve şiirin anlam çerçevesinin çizildiği müstakil metinlerdir. Divan şairleri, objektif ve sübjektif her varlığa edebî bir hassasiyetle yaklaştıkları gibi kendi şiirlerine, şiir olgusuna, genel bir ifade ile sanat ve edebiyata aynı perspektifle yaklaşmasını bilmişlerdir. Bu konudaki düşüncelerini doğrudan veya dolaylı olarak şiir diliyle de ifade etmişlerdir². Şiir ve şaire dair poetik düşünceler, şairlerin kendi sanat anlayışlarını dile getirdikleri ve çoğu zaman fahriyeye kaçan değerlendirmelerdir³.

Divan şairleri kelimelere yeni anlam ve açılım kazandırmalarını göz önünde tutarak kendilerine 'mana yaratıcısı' sıfatını vermişlerdir. Kelimelerin ceset, mananın ise ruh ve can olarak kabul edilmesi bu ilişkinin doğmasına sebep olmuştur. Genel anlamda edebiyatın malzemesi dildir ve sanatçı onu bir kuyumcu titizliği ile işleyerek 'usta'lığını ortaya koyar. Şairler, aldıkları fesahat, belagat ve estetik eğitim sonucu söz ile mana arasındaki değişken ve fonksiyonel ilişkiyi bilgelikle harmanlayarak şiir cümlelerinin sihirli ve etkili gücünü, asırlarca gelenek içinde sürdürmüşlerdir.

Divan şairleri, kendi şiirlerinin özelliklerini belirtmek veya şairlik kabiliyetlerini okuyucuya ispatlamak için sayıları fazla olmamakla beraber söz, sühân, lafız redifli müstakil şiirler de yazmışlardır⁴. Bu şiirlerin hepsinde sözün (şiirin) değerinden, çeşitli özelliklerinden bahsedilmektedir. Nesîmî de 'söz' redifli bir gazel yazmıştır⁵.

Nesîmî kendisinden sonra gelen şairleri lirizmi, inancındaki samimiyeti, vahdet-i vücud anlayışı bakımından tesiri altına almış; ölümü etrafında oluşan menkıbe ve rivayetlerle de sanâtkarları ve geniş kitleleri ismi etra-

* Gaziantep Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

finda toplamış bir şahsiyettir. Nesîmî'nin, Fazlullah ile buluştuktan sonra yazdığı şiirlerinde Hurufilik çok geniş bir yer tutmuştur. Büyük bir şevk ve heyecanla yazdığı şiirlerini –dolayısıyla da kelimelerin gücünü- inandığı bu dava uğrunda kullanmıştır.

14. yüzyıl gibi, klasik Türk edebiyatı için erken sayılabilecek bir dönemde Fars edebiyatındaki klasik mazmunları Türkçe'ye samimi bir inanç ve lirik bir ifade ile uygulayarak, klasik şiiri zamanının ötesine taşıyan Nesîmî; söz, şiir, lafız kavramlarının kendinde bıraktığı izlenimi şiirlerinde ustaca işleyerek divan şiirinin poetikasının belirlenmesine de zemin hazırlamıştır.

Nesîmî şiir için; şiir, eşar, nazm, söz, lâfız, mantık, nutk, suhan, kelâm kelimelerini kullanmış; şiirini tavsif etmek içinse zülâl, dür, ruh-ı kuds, cevher, cân, âb-ı hayat, Kevser, damla, vahy, dem-i İsâ, marifet, sarraf, hakikat, gevher, şîrîn, mucizât gibi sıfat ve benzetmelerle 'söz'ünü anlatmaya çalışmıştır. Nesîmî'nin oluşturduğu bu söz varlıkları, şiir ve şair anlam çerçevesi içinde ele alınacaktır.

GENEL ANLAMDA SÖZ

Toplumunu sözün gücüyle kendine bağlayan, toplum hiyerarşisinin bütün kesimlerinden kendine taraftar bulan, yaşadığı dönemin ortak değerlerini sarstığı için ölümü devlet otoritesi tarafından makul görülen Nesîmî, sözün gücüne inanan, onu maharetle kullanan bir şairdir. Sözü ustaca kullanılarak kitleleri etkileme yeteneği, onun bu dünyadan ayrılmasına neden olmuştur.

Nesîmî, 'söz' redifli gazelinde sözün kendisinde bıraktığı tesiri, ne anlama geldiğini, inceliklerini, çeşitli hayaller üzerine kurduğu izlenimlerle izah etmeye çalışır. Dünya, Allah'ın 'kün' (ol) sözü ile meydana gelmiştir. Bu hadise, sözün ne denli bir kuvvete sahip olduğunu ortaya koyan açık bir delildir.

Kâf u nûndan vücûda geldi cihân

Eğer anlar isen 'âyândur söz (G. 179/13)

Söz o kadar tesirlidir ki akıl, arş, kürsü, levha, kalem, dört unsur ve dokuz gök, sözün tesiri altındadır. Maddî ve manevî hayattaki her varlık sözün ahengi içinde kendine yer bulmaktadır.

Akl-ı küllî arş u kürsî levh u kalem

Çar unsur nüâ âsumândur söz (G. 179/9)

Söz ucu bucağı bilinmeyen, haddi hesabı olmayan, bünyesinde sayısız renk ve canlılık barındıran, belli bir anlamı olmayan bir yapıdadır.

Tûl u arz ile umkî bilinmez

Levni bî-hadd ü bî-nişândur söz (G. 179/3)

Tefekkür hayal kuvvetiyle ortaya çıkan ve söz yoluyla insanlara ulaşan beşerî bir sıfattır⁶. Şiir ilmin hakikatinden değil hayalindedir. Söz, kutsallığı sebebiyle cihanın yaratıcısı durumundadır ve her şeyden münezzehtir.

*Şeş cihetden münezzeḥ anla ve bak
Şöyle ki hâlik-i cihândur söz (G. 179/2)*

Nazil olanla nazil olunan bir olduğu için, söz de kendi kendinin tercümanıdır. Onu izah edecek bir aracıya gerek duymaz.

*Nâzil ü münzel anla kim birdür
Kendü kendüye tercemândur söz (G. 179/7)*

Bilinen, bilinmeyen, açık, gizli, evvel, ahir ne varsa her şeyin bütünüdür söz.

*Zâhir ü bâtin evvel ü âhir
Âşikârâ vü hem nihândur söz (G. 179/10)*

Söz, şiirin temel malzemesi, bir anlamda bedeni; mana ise bu bedene giydirilen ruh gibidir. Ölü bedenleri, ölü gönülleri diriltten onlara hayat verir. Söz, insanın varlığının ispatı olan can olarak algılanmaktadır. Söz, gökyüzü mekânına sahip bir dünya gibidir. Beyitte geçen âlem ve âsumân kelimeleri sözün genişliğini ve etkisini göstermektedir.

*Dinlegil bu sözü ki cândur söz
Âlem-i âsumân-mekândur söz (G. 179/1)*

*Arş-ı Rahmân didi nebî gönüle
Çünkü gördi gönülde cândur söz (G. 179/5)*

NESİMÎ'NİN ŞİİRİNİN ÖZELLİKLERİ

Dış dünyanın uyarmasıyla sanatkârın kafasında oluşan ve dil vasıtasıyla varlığını ispat eden düşüncenin, edebî tezâhür numunesi olan şiir, biz-zat kendini ifade etmek için dünyevî ve uhrevî unsurlarla muhatabının hayalinde çeşitli imgelere dönüşür ve varlığını insanlara gösterir. Nesîmî'nin şiir anlayışı, onu yetiştiren tasavvuf kültürünün ve yaşadığı dönemdeki dünya görüşünün süzgecinden geçerek kağıda dökülmüştür. Fikirlerini yaymada bir propaganda aracı olarak gördüğü söze, dolayısıyla da şiire, kendi penceresinden nasıl baktığını aşağıdaki beyitlerde izah edeceğiz.

Divan şairinin muhayyilesinde söz, mücevher gibi düşünülür. Şairler ise bu mücevherlerle süslemeler yapan sarraflar olarak kabul edilir. Nesîmî, sözlerdeki manaların ne anlama geldiğini bilen mana sarrafı konumundadır. İnsan özünü bilirse kendisindeki güzel cevherin farkına varabilir.

*Nesîmîdür bu gün sarrâf-ı ma'nî
Özünü bil ki zîbâ cevherîsen (G. 307/7)*

Aşağıdaki beyitte Nesîmî, sözlerini mana ehlinin iyi bildiğini, lügati bilmeyenlerin bu yolu ve manayı bilemeyeceklerini söylemektedir. Lügat, sözün karşılığının tam ve etraflıca verildiği kitap demektir. Söz, mana, ve lügat kelimelerinin tenasüp içinde kullanılması, sözün insan üzerindeki etkisini ve muhataplarının sözden ne anlaması gerektiğini ortaya koyması açısından manidardır. Bazen, gerçek hayatta kullanılan söz ile sözün lügattaki anlamı arasında anlam ve kullanım farkı olabilmektedir. Nesîmî,

bu ayrıma dikkat çekerek sözünün gerçek değerinin, kelimelerin ayırım ve ayrıntısını bilen mana ehli yanında değer kazandığını, bu nüansların farkına varamayan, yani 'lügat' bilmeyen, kişilerin sözlerini anlayamayacaklarını ifade etmektedir.

*Çünkü Nesîmî sözlerin ehl-i ma'ânî yeg bilür
Kim bu tarîk u ma'nîyi bilmedi bilmeye lügat (G. 23/7)*

Nesîmî, sözlerini arifler için söylemektedir. Çünkü söz, kadrini bilenlerin yanında karşılık bulur. Muhatabı yanlış olan söz, anlaşılmamış demektir. Söz ne kadar derinlik ifade etse de söylenen sözün kadri, kıymeti bilinmezse değeri anlaşılmaz. Beyitteki 'revân' kelimesi aynı zamanda sözün akıcılığını ortaya koymaktadır. 'Revân' olan sözün 'revâc' bulması için 'ârif'lere ihtiyac vardır.

*İy Nesîmî sözünü âriflere harc et revân
Nitekim kadrin bilen katında söz bulur revâc (G. 32/ 8)*

Konuşma yeteneği olan herkesin dilinde Nesîmî'nin sözleri dolaşmakta, onun sözünden başka bir söz, ağızlarından çıkmamaktadır. Nesîmî, söylenen her sözün temelini oluşturmakta, eve benzetilen sözün çatısını meydana getirmektedir. Dünyadaki her varlık onun sözleriyle ayakta durmaktadır.

*Söyleyen her nâtıkun dilinde menden özge yok
Sakf-ı merfû'un esâsı beytinün ma'muriyam (G. 241/5)*

*Görünen benim yüzümdür gözeden benim gözümdür
Denilen benim sözümdür menem uş lisâna geldim (G. 293/6)*

Kendisini söz vadisinde hüner gösteren sanat üstadı olarak görmektedir:

*Hem fakîrem hem dilenci hem melik hem pâdişâhem
Hem menem üstâd-ı san'at hem anun müzdûriyam (G. 241/7)*

14. yüzyıl ünlü İran şairi Selmân-i Saveci rindâne şiirleriyle pek çok divan şairi gibi Nesîmî'nin de ustalığını kabullendiği bir şairdir. Nesîmî'nin şiirlerini okuyunca Cebrail, 'İşte Selman budur!' diyerek şehâdet etmiştir.

*Söyledi zâhir Nesîmî şi'rini virdüm cevâb
Rûh-ı Kudsî kıldı tahsîn didi kim Selmân budur (G. 162/7)*

Aşktan bahseden sözler sarf ettiği zaman, aşıkâne gazelleriyle ünlü Sadi zevkinden coşar.

*Çün söze gelüp aşk sözün kılsa Nesîmî
Zevkinden anun cûşa gelür Sa'dî-i Şîrâz (G. 180/7)*

Allah'ın kendine 'söz' bahşetmesiyle üstün bir kişi olan Nesîmî, bu özelliği dolayısıyla ülkeler fetheder. Ülkesindeki insanlara hükmeden padişahlar gibi, Nesîmî de sözünü dinleyen kişileri etkisi altına alır. Sözü herkes üzerinde tesirli olur. Sözleriyle cihanı kuşatan Nesîmî, Allah'ın yardımıyla söz ülkesinin padişahı hükmündedir.

*İy Nesîmî cihânı tuttu sözün
Avnün Allah ki şâh-ı kişversen (G. 318/13)*

Söz padişahlığı ile Süleyman tahtına oturan Nesîmî, bir kenara çekilmiş tahtının sefasını sürerken emrindeki her bir sözü de, işlerini yürüten vezâret sahibi Asaf hükmündedir. Kendisini Süleyman'a sözlerini ise ünlü vezir Asaf'a benzetir.

*İy Nesîmî Hak Süleymân tahtını virdi sana
Her sözün min Âsaf-ı sâhib-vezâretdür bu gün (G. 331/11)*

Utarit fevkâlâde güzel ve tesirli söz söyleme kabiliyetine sahip olduğu için fesâhat ve belâgat ilâhı olarak görülür⁷. Feleğin yazıcısı olan Utarit, Nesîmî'nin şiirlerini görünce, yazdıklarını yırtarak defterini ateşe atar.

*İy Nesîmî çün işitti bu Utârid nazmını
Nâmesin çâk etti ol dem oda saldı defterin (G. 349/7)*

İçi türlü manalar içeren bir damla sözü hakikat denizine dahil olduğu zaman denizde bir anda bin türlü dalgalanma meydana gelir. Hakikat denizi Nesîmî'nin bir damlasıyla coştukça coşar:

*Bir katre bahr-ı hakikat sözünü derc edicek
Ki bir dakîkada min dürlü gösterür harekât (G. 20/18)*

Nesîmî'nin derin manalar içeren sözleri ve bu sözlerin hârikulâde söyleniş biçimleri feleği hayretler içinde bırakır. Adeta feleğin dili tutularak konuşamaz hâle gelir. Nesîmî, şiirlerini oluştururken nasıl bir dikkatle kelime seçtiğini ve bu kelimeleri nasıl bir ahenkle yan yana getirdiğini belirterek, üslubunun mükemmelliğini ortaya koymaya çalışır.

*Bu derin ma'âniyi gör ki beyân ider Nesîmî
Feleğin dili tutuldu bu ulu beyân içinde (G. 358/10)*

Sevgilinin küçücük dudağının şerhini soranlara, bir tek söz söyleyerek sayfalarca sürecek şerhi bir söz ile özetler ve tamamlar. Düşüncelerini kısa fakat öz sözlerle izah eder.

*Şerh-i dehân-ı tenkini kim ki sorar Nesîmîye
Bir söz ile hikâyetin muhtasar u tamâm ider (G. 85/7)*

Nesîmî'nin nazmı, Cebrail'in Meryem'e üflediği nefes tesirindedir. Bu lutfu karşılık Nesîmî, her zaman Allah'a minnet duymaktadır:

*Ruhu'l-kudusün nefhâsıdır nazm-ı Nesîmî
Hak virdüğine dem-be-dem el-minnetü li'llâh (G. 356/11)*

Nesîmî'nin sözleri öylesine tesirlidir ki benzerini söylemekten başkalarını aciz kalır. Şiirleri, hem uluhiyyet arz eden mucizevî bir tesir, hem de bir eşi dahi bulunmayan ve dünyevî bir değer ifade eden bir inci hükmündedir.

*Elfâz-ı Nesîmî bugün ol mucizedür kim
Benzer ana bir lü'lü-i şehvâr ele girmez (G. 177/11)*

Sevgilinin özelliklerini vafederken, sözü arşa çıkarır. Sözün arşa yükselmesi, onun değerini göstermektedir. Nesîmî dışında hiçbir şairin sözü bu denli itibar görmemiştir.

*Vasfında Nesîmî sözünü arşa çıkardı
Hansı sadefün incisi buldı bu nizâmı (G. 412/12)*

Her zaman 'hayır' telkin eden sözler söyler. Bu yüzden onun sözleri kulağa küpe olmalıdır.

*Gel Nesîmînin kelâmın gûş kıl
Kim anun güftâridir hayrû'l-keâm (G. 281/17)*

Herkesin konuştuğundan ayrı bir dili, herkesin söylediğinden farklı bir söyleyişi, dilin sınırlı kalıpları içine sığdıramayacak enginlikte ulvî duyguları vardır. Aşağıdaki beyitte, kendi içinde başka bir dile daha sahip olduğunu anlatmaya çalışır. Onun dilini anlamak, sözünün ne manaya geldiğini bilmek için farklı bir dile ihtiyaç vardır⁸.

*Sen bu Nesîmînin dilini anla bil sözün
Kim var bu dilden özge bizim bir zebânımız (G. 181/7)*

ŞİİRLERİ İÇİN KULLANDIĞI KAVRAMLAR

Âb-ı Hayat, Zülâl

Nesîmî'nin sözü âb-ı hayattır. Onun sözünden içmeyen zulumattadır. Söz, karanlıkları aydınlatan bir ışık gibidir. Hızır ve İlyas'ın zulumat ülkesinde ölümsüzlük suyunu bulup dünya karanlığından kurtulmaları gibi, onun sözlerinin ne anlama geldiğini bilen insanlar da karanlıktan aydınlığa çıkmaktadır.

*İy Nesîmî sözündür âb-ı hayat
İçmeyen anı kaldı fi'z-zulümât (M. 2/18)*

Nutk, hâl diliyle söylenen söz demektir ve özellikle tasavvuf erbâbı şairlerin kullandığı bir şiir kavramıdır. Nesîmî, ölümsüzlük suyu olan nutkunu içen kimsenin yeniden can bulacağını belirtmektedir. Hâl diliyle söylenen söz, kişiye hayat bağışlayan şarap gibidir.

*Ey Nesîmî âb-ı hayvândır meger nutkunda kim
Her kim içer ol şarâbı hayy-i câvîdân olur (G. 95/17)*

Aşağıdaki beyitte Nesîmî, 'cân'ları etrafına toplamış 'sevgili'nin özelliklerini anlatan 'bilge' kişi konumundadır. Çevresindekiler onu dikkatle ve can u gönülden dinlemektedirler. Beyitte bir halka şeklinde toplanmış insanlar ve onlara bir şeyler anlatan şeyh imajı göz önünde canlanmaktadır. Nesîmî, sevgilinin dudağının la'lini izah ettiği için kendisi etrafa ölümsüzlük suyu dağıtan Hızır gibidir. Beyitte la'l, leb, cân, Hızır, âb-ı hayvân, akmak kelimeleri güzel bir tenâsüp içinde verilmiştir.

*La'l-i lebün tefsîrini söyler Nesîmî cânlara
Şol resm ilen kim sanasın Hızr âb-ı hayvân akıtır (G. 111/9)*

Nesîmî'nin sözleri tertemiz saf sudur. Nice, 'söz'e susamış gönüllere bu sudan sunan Nesîmî, bu durumu çölde susayıp da ölümsüzlük suyuna kavuşan kimseye benzetir.

*İy neçe teşne-dile sözlerimden ire zülâl
Beriyeye içre kalınca içe gör âb-ı hayât (G. 20/17)*

Nazım ve nesrinin tesirini, saf su gibi algılayan şair, nazmı Kevser şarabına, nesri de akarsuya benzetir. Revân, zülâl, mâ, mâ'în gibi su ile ilgili olan ve akıcılık ifade eden kelimeler, şiir için kullanılmıştır.

*Revân oldu zülâl-i nazm u nesrün
Şarâb-ı Kevser ü mâ'-i ma'îndür (135/2)*

Dür, Dürdane, Güher, Cevher

Nesîmî'nin zihninde oluşan düşünceler, dilinde inciye dönüşür, oradan kağıda dökülür. Latif sözleri inci değerindedir ve cevher olarak şiir şeklinde ortaya çıkar.

*Dilümden irdi kalemden tökildi kâğıda dür
Düzüldü cümle letâ'if cevâhir oldu sebât (G. 20/18)*

Sözün nasıl mucizeler gösterdiği aşikârdır. Etrafa inciler saçan sözleri türlü sihirler gösterir. Nesîmî, şiirinin etkisi ve benzerinin kolay söylene-meyeceği gerçeğinden yola çıkarak sözlerini 'sihir yaratan' olarak tavsif etmektedir.

*Kelâmın mu'cizi zâhirdür ammâ
Dür-efşân mantıkun sihr-âferindir (G. 135/3)*

Kendisini gizli bir hazine madeni olarak tasavvur eden Nesîmî, sözlerini de o hazinedeki incilere benzetir. Maden, toprağın altında gizli kalmış değerli taş demektir. Zengin bir birikime sahip olan Nesîmî, sarf ettiği sözler vasıtasıyla hazinedeki incileri gün ışığına çıkarmaktadır.

*Nesîmî küntü kenzin ma'denidür
Hadîsi lü'lü-i şehvâra benzer (G. 76/15)*

Nesîmî ne zaman sevgilinin niteliklerini sayacak olsa ağzından inciler dökülür ve çevreye saçılır.

*Vasfında her kaçan ki Nesîmî açar ağız
Cevher lebinden akar u gevher nisâr eder (G. 83/11)*

Sözleri cevher olarak anılan Nesîmî, bu incilerin bulunduğu büyük bir deniz gibidir.

*İy Nesîmî muhît-i a'zamsan
Gerçi elfâzına güher dediler (G. 89/13)*

Cevher gibi değerli sözlere sahip olan Nesîmî, bu hazinesinin varlığını çevresine açıkladığı için kendini deli divâne olarak görür ama bundan pişman değildir. Sahip olduğu bu varlıktan dolayı kendini zengin görmektedir.

*Çün men Nesîmî gevherem gencüm size fâş eylerem
Men bu delü divâneyi gör kim ne ma'mûr olmuşum (G. 249/11)*

Divan şairleri düşünceyi denize benzetirler. İlham bir nisan yağmuru gibi istirdiyeye benzetilen zihnin içine düşer. Orada mana incileri oluşur. Mana incileri düşünce dalgalarıyla harekete geçerek, zihin kabuğundan

dışarı çıkar. Düşünce manayı söz haline getirir. Bu, insanın zihninde biçimlenmiş, cümle haline gelmiş sözdür. Cevherin değerini ve miktarını bilen kişi için Nesîmî'nin sözleri istiridye kabuğu içindeki inci gibidir. Söz, kıymet bilenin yanında inci hükmündedir.

*İy gevherün bahâsı vü mikdârını bilen
Esdâf içinde gör ki ne dürdâneym yine (G. 370/10)*

Denizde bulunan inci ve mercan Nesîmî'nin sözlerine susamışlar, dört gözle onu beklemektedirler. O da bir armağan olarak sözlerini denize sunmaktadır. İnci ve mercan bir değer olarak karaya ulaşmak için bu sözlerle ihtiyaç duymaktadırlar. Bu sayede kendi gerçek değerlerine ulaşabilecek ve insanların yanındaki kıymetlerini anlayabileceklerdir. Karadaki kimseleri tesir altına alan sözler, denizdeki varlıkları bile etkileme gücüne sahiptir. Kapalı istiare yoluyla inci ve mercan, şiddetle suya ihtiyacı olan kişiler olarak algılanmıştır. İşin garip yönü de burada ortaya çıkmaktadır: Denizde suya gark olmuş inci ve mercan, insana su tadında ferahlık veren Nesîmî'nin sözlerini içmek istemektedir.

*İy Nesîmî sözünü tuhfe için bahra ilet
Kim anun lezzetine dürr ile mercân susadı (G. 401/11)*

Türlü manalara gelen sözlerini kıymetli inci, bu sözlerin beyânını da Cebrail'in nefesi gibi algılamaktadır.

*Ma'ânili sözün dürr-i semîndür
Beyânun mehbî-i Rûhu'l-Emîndür (G. 135/1)*

Kevser

Nesîmî'nin nutku Kevser suyudur. Onu içine sindirerek içen, ebedi surette mest olur, kendinden geçer. Câvidân kelimesi Fazlullah'ın *Cavidânnâme*'sini de hatırlatacak şekilde tevriyeli kullanılmıştır.

*İy Nesîmî âb-ı Kevserdür meğer nutkunda
Her kim içer ol şarâbı mest-i cavidân olur (G. 95/17)*

Şirin

Divan şairleri şiiirlerinin tatlı ve şirin olduğu iddiasındadırlar. Sevgilinin dudaklarını anlatan Nesîmî'nin sözlerini işiten şeker ve kamış utancından mahvolmuştur. Şiiirlerinin tadı, şekerli olma hâli kendiliğinden oluşan nebâttan bile üstün tutulmuştur. Şiiirin hoş ve tatlı olması sevgilinin dudaklarının özelliğini anlatmasından dolayıdır.

*Leblerün vasfın Nesîmî şerh edicek cân ile
Utanır şîrîn sözünden mahv olur kand ü nebât (G. 29/9)*

Nesîmî'nin sözlerinin güzelliğini fark eden papağan ve şeker, böyle bir tatlılığa kavuştukları için binlerce kez secde ederler. Hem papağanın hem de şekerin tat olarak onun sözlerinin güzelliğini baz alması manidardır.

*Bu gün Nesîmî sözünün melâhatına iren
Hezâr secde kılar tûfî birle kand ü nebât (G. 20/21)*

Ayet, Vahy

Söz, vahy ve ilham olarak iki şekilde insanlara ulaşır. Vahy peygamberlere, ilham ise şairlere Tanrı tarafından verilmiş ilâhi bir özelliktir. Nesîmî, insanlar üzerinde bıraktığı manevî tesir bakımından sözlerini ayet hükmünde algılayarak onlara kutsiyet katmaktadır:

*El-hak bu Nesîmî âyetinden
Gel oku anun nihâyetinden (M. 1/50)*

Nesîmî, söyleyenin kendisi olmadığını bu sözlerin Allah tarafından kendisine söylendiğini belirterek, sözlerine uluhiyyet kazandırmak istemektedir. Sözlerini aynı zamanda gökteki aya benzetir. Ayın, ışığını güneşten alıp yeryüzüne ve gökyüzüne yansıtması gibi Nesîmî de Haktan aldığı sözleri insanlara aktarmaktadır. Ayın kendine ait bir ışığı yoktur. O güneşten beslenen aciz bir varlıktır ama ışığıyla yeryüzünü ve gökyüzünü nurlandırır.

*Sen değilsin söyleyen Haktır Nesîmî söyleyen
Ol kim aydur hem zemîn ü âsumânın nûrüyum (G. 242/27)*

Şiir ile velâyet mertebesi arasında ilişki kuran mutasavvıflar, şiiri kendilerinin söylemediklerini kendilerine söylendiklerini ifade ederek şiirin bir ilhâm değil hâl olduğunu anlatmaya çalışırlar. Nesîmî de sözlerinin Hak kelâmı olduğunu vurgulayarak, kendisinden bir şey sadır olmadığını, aksine kendinin dört unsurdan mürekkep dilsiz ve sağır bir varlık olduğunu ifade ederek aczini ortaya koyar ama diğer taraftan da sözlerine kutsiyet katarak insanlar üzerinde tesir kurmaya çalışır.

*Söyleyen Hakdur benim dilümde da'im yoksa ben
Çâr unsurdan mürekkeb bî-lisân u ebkemem (G. 287/4)*

*Nesîmî'nün sözi Hakdur Haki bil
Ki Hakdur kim anun dilinde söyler (G. 72/11)*

Sözleri kemâl ehli için Allah'ın bir rahmeti gibidir. Bundan dolayı her nefeste yaratıcısına şükretmektedir.

*Şükr ide gör ilâhuna her nefes iy Nesîmî kim
Ehl-i kemâle mantıkun rahmet-i zü'l-celâlidür (G. 109/9)*

Sözleri kutsallığı sebebiyle miraca kadar yükselmiştir. Şiirlerinin içeriğini anlayan güzel yaratılışlı kişileri, kendisinin yükseldiği miraca davet ederek orada bulunmanın mutluluğunu yaşamaya çalışır. Beyitteki 'gel gel' ifadesi yaşadığı sevinci çevresiyle paylaşmak isteyen kişinin heyecanını ve aceleciliğini gösterir tarzda kullanılmıştır.

*Çıktı Nesîmî'nün sözü mi'râca ey hulk-ı hasen
Gel gel ki Sübhânellezî esrâ da hoş esrâ imiş (G. 200/13)*

Nesîmî'nin şiiri 'Allah'ın nuru'nun yani Kuran'ın şerh edilmiş hâli gibidir. Bu sözlerdeki hikmeti ve inceliği bilmeyen kimselerin sonu cehennemdir. Nesîmî iddialı bir tavırla sözlerinin Kuran açıklaması olduğunu hatırlatmak ister. Nûr ve nâr kelimeleri güzel bir ilişkilendirilmeyle ustaca kullanılmıştır.

*Nutkı Nesîmînün yakîn Allâhu nûrun şerhidür
Her kim bu nûrı bilmedi Haktan nasîbi nâr imiş (G. 202/14)*

*Geldi cihâna şerh ider şimdi Nesîmî Hak sözün
Anı kim idrâk eylesün ben sırr-ı pinhân gelmişem (G. 254/11)*

*Hakdan kelâmun mucizdür iy Nesîmî
Sensin ki küntü kenzin esrârına beyânsan (G. 320/14)*

Ruh-ı Kuds

Nesîmî'nin sözleri kalp gözü açık olanlar için Cebrail'in sözleri hük-mündedir. Sözleri kıyametin habercisi olan sûr gibi, insanları kendilerine getirmektedir. Çarmıhtan göğe yükselen ve kıyamet öncesi yeryüzüne ineceğine inanılan Hz. İsa'ya telmihte bulunulmuştur.

*Rûh-ı Kuds oldu Nesîmînün sözü iy zinde-dil
Ger Mesîhâ tek diriysen yatma kim çalındı sûr (G. 39/14)*

Sözlerinin her biri Cebrail'in nefesi gibi tesirlidir. Dudaklarından ölüle-ri diriltten manalı sözler dökülür.

*Sözlerinin her biri nefha-i Ruhü'l-Kudüs
Lebleründe ma'nî-i yuhyi'l-meutâ imiş (G. 207/2)*

Hakikati anlatan sözleri Cebrail'in getirdiği vahiy değerindedir. Cebra-il'in vahiy getirdikten sonra aradan çekilmesi gibi, Nesîmî de sözlerini söy-ledikten sonra aradan çekilir, sözleri konuşur.

*Rûh-ı Kuds oldu Nesîmînün hakikat sözleri
Varlığın ortaya koydı kendü çıktı aradan (G. 299/14)*

Hz. İsa

Ölüleri diriltme mucizesi olan İsa Peygamberin nefesi ile Nesîmî'nin sözleri eşdeğerdedir. Sözler can bağışlayıcı durumundadır.

*İy Nesîmî dem-i İsâ degül ise nefesün
Nefesi toğrlar ana ne için cân didiler (G. 87/11)*

*İy Nesîmî nefesün gerçi Mesîhâ demidür
Mu'cizün remzini Mûsâ ile İsâ ne bilür (G. 98/9)*

Hz. İsa, mucize olarak nasıl ölüleri diriltmişse Nesîmî de ölü olan keli-melere kendi ruhundan üfleyerek âdeta söze cân bağışlar, kelimeleri di-riltir.

*Dem-i İsâ kimi nutkun dirildür cânsız eşbâhu
Bu mu'ciz cân-fezâ la'lün müferrih cevherindendür (G. 137/4)*

*İy Nesîmî dem-i İsâ didiler nutkuna kim
Nefesi urdı lebün kim dem-i İsâ didiler (G. 154/8)*

Hz. İsa'nın nefesinin tesiri Nesîmî'nin sözlerinden dolayıdır.

Bûy-ı Mesîhânun demi nutk-ı Nesîmîniün durur

Alun bahâsız satmanız cân râyegâna virmezem (G. 270/11)

Sözlerümden zâhir oldı ey Mesîhâ-mu'cizât

Tudağundan bir îşâret âşıka min sûr idi (G. 402/5)

Hakikat

Kendini çoğu zaman anlayamama veya yanlış anlaşılma konusunda tedirgin hisseden sûfî şairler, her şeyi dışla değerlendirip iç manalara erişemeyen kimselerden uzak durmaya çalışmışlardır. Sûfîlerin kelâmlarının ve şiirlerinin anlaşılması için şiiri okuyan kimsenin o şiirdeki mana ve mazmunu asgari düzeyde de olsa bilmesi gerekmektedir. Tasavvufî şiirin özel bir dili vardır. Ehil olmayanlara, anlama kapasitesi olmayanlara karşı bu sözlerin örtülmesi, şifrelenmesi zaruridir. Nesîmî'nin sözleri özünü anlayanlar için bir hakikattir. Özünü bilmeyen insan için bu sözler bir değer ifade etmez. Şiirde asıl olan manadır. Mana ise şairin fikirlerinin dışı yansıması şeklindedir.

Sözlerüm cümle hakîkattür özin anlayana

Özünü bilmeyene cümle bu güftâr nedür (G. 102/13)

Sözün meydana getirdiği anlamın, dayandığı bir temel vardır mutlaka. Her mananın kendine zemin oluşturduğu bir anlam çerçevesi mevcuttur. Nesîmî, söz ile mananın birbirini tamamlayan iki unsur olduğuna dikkat çekerek; mananın, sözün kastettiği içerik olduğunu belirtmeye çalışır.

Ey Nesîmî ger sözün ma'nîsi bî-pâyân değül

Niçin irmez kimsenün aklı anun pâyânına (G. 366/11)

Nesîmî'nin sözleri her zaman hakikati anlattığından, inanmayanlar için onun sözü haksızlığa boyun eğmeyen Hz. Ali'nin kılıcı Zülfikar gibidir. Doğru söz, haset besleyenin bağırını doğrar. Bağırda kasıt yürektir. Hakkî söz, münkirin yüreğini dağlar. İnanmayanlar bu sözler karşısında aciz kalırlar.

Toğrı söz doğrar hasûdun bağırını şol ma'nîden

Münkire oldı Nesîmîniün kelâmı Zü'l-fikâr (G. 106/14)

Nesîmî marifet sözünün sırrını beyan edecektir ama sözünü anlayacak muhatap bulamamaktadır. Ne zamanın letafet sahibi kişileri vardır ne de bu sözlerinin tamamını anlayacak kimseler.

Bu ma'rifet sözünün sırrını beyân idelüm

Ayâ latîf-i zamân ü ayâ hulâsâ-i zât (G. 20/21)

Gevher değerinde olan sözün muhatabı eğer cânân değilse o söz boşa söylenmiş demektir. Gevher, müşteri, harcamak sözcükleri tenasüp içinde kullanılarak bir nesnenin değeri ve bu değeri bilen insanların varlığı anlatılmak istenir.

*İy Nesîmî gevherün harc eyleme
Olmayınca müşteri cânânımız (G. 188/9)*

Nesîmî; şiir, nazm ve nesr daha bilinmezden evvel, marifet sözlerini kendisinin nazm ettiğini belirtir. Şiire ait bu özellikler kendisine ezelden Allah tarafından bağışlanmıştı. Ebede kadar da bu söz söyleme kuvveti ve kudreti kendisinde bulunacaktır.

*Men ma'rifet kelâmını nazm eylemiş idüm
Eş'ar u nazm u nesre nizâm olmadın henüz (G. 185/8)*

*Nutk ile savtam ezelden tâ ebed hem kuvvetem
Hâzıram her yerde hem hâzırların mahzurıyam (G. 241/4)*

Kimya

Kimya, varlığı değiştirme ilmi olarak bilinir. Mevlana 'Evliyânın yüksek kerâmetlerinin ilki şiirdir, sonu ise varlığı değiştirebilme ilmi olan kimyadır' derken seyr-i sülûk makamlarında ilerleyen kişinin ilk olarak şiire sahip olacağını belirtir. Yani sülûkun fenâ makamlarına ayak basan kişinin, cezbesinin şiddetinden dolayı kendisinde manzum söz söyleme ve şiiriyet tabiatının açılması ortaya çıkacaktır. Fakat daha sonra gelen bekâ makamları ile kişileri ve eşyayı mevcut hallerinden yüksek hâllere dönüştürebilme melekesi (kimyâ) meydana gelir⁹. Nesîmî sözlerinin kimya tesirinde özelliklere sahip olduğunu belirtir.

*Gerçi sözi Nesîmî'nün kâbil-i kîmiyâ imiş
Taş u hadîde sanma kim harc ide kîmiyâsını (G. 408/14)*

Şeker

Nesîmî söze tat vermiştir. Şeker gibi konuşan sevgiliye aman dedirtmiştir. 'Dad' kelimesi şeker ve adalet anlamında cinaslı kullanılmıştır.

*Gerçi Nesîmî sözün dadını verdi velî
Dada getürdi anı lafz-ı şeker-bârimuz (G. 190/9)*

Müferrih

Sözleri ferahlatıcı özelliğe olduğu için Nesîmî bütün sıkıntılarında kendi sözleri sayesinde kurtulmaktadır ve hiçbir üzüntüsü kalmamaktadır.

*Ey Nesîmî sözün müferrihdir
Bu cihetden sana melâl irmez (G. 192/11)*

Kuş Dili

Kuşlarla konuşup onların dilini anlama özelliğine sahip olan Sultan Süleyman bile Nesîmî'nin sözlerini idrak etmekte zorlanmaktadır.

*Fehm eyle Nesîmî bu sözün ma'nisini kim
Bu kuş dilidür bunu Süleymân dahı bilmez (G. 195/7)*

*Hiç kimse Nesîmî sözünü keşf idebilmez
Bu kuş dilidür bunu Süleymân bilür ancağ (G. 213/7)*

Sonuç

Divan şairleri değer yargılarını, önceliklerini, hayal ve hislerini, sevdiklerini, yerdiklerini şiirlerinde ortaya koyarak biz okuyucuların şiiri anlamlandırmalarına yardımcı olan bilgi ve belgeler sunarlar. Bu durum, şairin hangi halet-i ruhiye içinde şiirini vücuda getirdiğinin de göstergesidir aynı zamanda. Şairin sosyal ve bireysel çevresini oluşturan din, tasavvuf, felsefe, siyaset gibi birçok etken de onun şiir dünyasının oluşmasına zemin hazırlar.

Şair sıfatı yanında, ölümü bile göze alarak inandığı fikirlerden vazgeçmeyen bir kişilikle karşımıza çıkan Nesîmî için şiir bir araçtır. Nesîmî şair kimliği ile mi, inanç kimliği ile mi ele alınmalıdır? Şair kimliğinin fikir kimliğinin arkasından geldiğini söylemek Nesîmî'nin şairliğinden bir değer kaybettirmeyecektir elbette. Kendisinden sonra gelen şairleri, şairlik yeteneğinin etkisinden çok, fikri plânda tesir altına almıştır. Şiirlerine yazılan nazire ve tahmisler düşünce dünyasının izlerini taşır.

Şiirlerinde direkt olarak şiir üzerine değerlendirme ve sonuca gittiği pek görülmemektedir. Sanat gösterme endişesini düşünerek şiir kaleme aldığı da pek söylenemez. Sade, sanat kaygısından uzak, kolay söylenmiş hissi bırakan şiirleri vardır. Divan şairlerinin yaşadıkları dönemdeki sefelleri olan diğer şairlerle ilgili mukayeseli şiirlere hemen hemen hiç rastlanmamaktadır. Nesîmî başkalarıyla uğraşmak yerine şiiriyle fikirlerini yaymaya gayret etmiştir.

Nesîmî, şiirinin özelliklerinden bahsederken Allah'tan aldığı vahyi sözleri peygamberlere ileten ve Meryem'e üflediği nefesle kutsal kitap Kur'an'da kendinden söz ettiren melek Cebrail'le şiiri arasında ilişki kurarken, diğer yandan da ölüleri diriltme mucizesiyle insanlar arasında kutsiyet kazanan Hz. İsa ile de kendi sözleri arasında bağlantı kurarak şiirine ilahî boyut kazandırır. Uhrevî unsurlarla kendi sözlerinin insanlar arasındaki tesirini anlatmaya çalışan Nesîmî, kendinden önce yaşamış ve söz söyleme de üstat kabul edilmiş İran şairleriyle de çok rahat boy ölçüşebileceğini iddia eder. Şiirini hem dünyevî hem de uhrevî unsurlarla besleyerek şairlik kabiliyetini ortaya koymaya çalışır.

Söz dolayısıyla şiir, Osmanlı toplumunda öyle bir etkiye sahiptir ki bazen otoritenin üst basamaklarına birden veya yavaş yavaş çıkarır, itibar kazandırır; bazen de insan hayatının sona ermesine neden olurdu. Her iki durum için de Osmanlı kültür tarihinde değişik örnekler mevcuttur. Nesîmî ikinci kategoriye giren şairler arasında en acıklı hikâyeye sahip

olandır. Çocukluktan gençliğin sonuna giden her gün, yaşlılığa verilen borçlu günler olduğunu düşünürsek, Nesîmî hayatta alacağı olan kişilerdendir. Kendisinden sonra gelen ve etkisi altına giren şairler –neredeyse onun hayatta nefes alması gerektiği günleri yaşayan kişiler konumundadırlar. Bu şairler, şiirlerinde ondan ve fikirlerinden bahsederek, toprak olan Nesîmî'yi 'söz'le ayakta tutmaya, sözleriyle ona 'can' vermeye çalışmışlardır.

DİPNOTLAR:

- ¹ Tahir Üzgör, **Türkçe Divan Dîbâçeleri**, Ankara 1990, s. 26
- ² Muhammet Nur Doğan, "Klâsik Edebiyatımızda Sanat ve Şiir Felsefesi (Poetika)" **Eski Şiirin Bahçesinde**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2002, s. 101-102.
- ³ Divan şairlerinin şiir ve şair anlayışlarına yönelik olarak yapılan çalışmalardan bazıları şunlardır: Harun Tolasa, "Klasik Edebiyatımızda Divan Önsöz(Dîbâce)leri; Lâmi'î Divânı Önsözü ve (Buna Göre) Divan Şiiri Sanat Görüşü", **Journal of Turkish Studics**, Harvard Üniversitesi, S:3, 1979; Harun Tolasa, "Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri", **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yay., İzmir 1982; Mine Mengi, "Divan Şiiri ve Bîkr-i Manâ", **Dergâh**, Nr:19, İstanbul 1991; Muhsin Macit-Filiz Kılıç, "Divan Edebiyatında Poetika Denemeleri: Tezkire Önsözleri", **Yedi İklim**, İstanbul, Haziran 1992; Muhammed Nur Doğan, 'Fuzûlî'nin Poetikası', **İlmî Araştırmalar**, İstanbul 1996; Muhammed Nur Doğan, **Fuzûlî'nin Poetikası**, Kitabevi Yay., İstanbul 1997; Filiz Kılıç, **XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler**, Ankara 1998, Akçağ Yay., ; İsmail Hakkı Aksoyak, 'Gelibolulu Âlî'nin Şairlik Yönü', **Omsalı Devletinin 700. Kuruluş Yıldönümü Uluslar arası Sempozyumu**, 21-22 Ekim 1999, Kayseri; Yaşar Aydemir, "Bursalı İsmail Hakkı'nın Eserlerinden Hareketle Şiir Görüşü", **I. Uluslar arası İsmail Hakkı Bursevî Sempozyumu Bildirileri**, 26-27 Mayıs 2000; Mahmut Kaplan, "Sebki Hindî Şairlerinden Fehim, İsmetî, Nailî ve Neşâtî'nin Divanlarına Göre Şair ve Şiir Hakkındaki Görüşleri", **Hece**, Türk Şiiri Özel Sayısı (53-54-55). İstanbul, Temmuz 2001; Ziya Avcı, "Divan Şiirinin Poetik Verilerine Yeni Bir Yaklaşım Denemesi", **Hece**, Türk Şiiri Özel Sayısı (53-54-55), İstanbul, Temmuz 2001; Ahmet Mermner, 'Taşlıca Yahya Bey'in Kendi Şiiri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmesi', **Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S. 1, 1987, s. 227-234; Yavuz Bayram, "16. Yüzyıl Divan Şiirinde 'Şiir, Söz ve Şair'le İlgili Anlam Alanları (Kelimeler ve Terkipler)", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yay., S: 15, Konya 2004; Aynı yazar, '16. Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin Şiiri Nitelemek Üzere Kullandıkları Sıfatlar', **Türkbilgi**, Türkoloji Araştırmaları, 2004/8, s. 36-53; Semra Tunç, 'Muhibbi Dîvanında Şiir ve Şair ile İlgili Değerlendirmeler', **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yay., S: 7, Konya 2000, s. 265-283; Mahmut Erol Kılıç, **Süfi ve Şiir**, İnsan Yay., İstanbul 2004; Namık Açıkgoz, 'Klasik Türk Şiiri Terminolojisi ve 'Âb-dâr' Örneği', **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, 2, İstanbul 2000, s. 149-160; Mustafa Tatçı, 'Şair Vasfî'nin Şiirle İlgili Düşünceleri', **Edebiyattan İçeri**, Akçağ Yay., Ankara 1997, s. 387-399; Aynı Ya-

zar, 'Amrî ve Helâkiye Göre Şiir', **Edebiyattan İçeri**, Akçağ Yay., Ankara 1997, s. 399-406.

Bazı divan tahlili çalışmalarında da tahlil edilen şairin şiir ve şair anlayışına yer verilmiştir: Mehmet Çavuşoğlu, **Necati Bey Divanı'nın Tahlili**, Kitabevi Yay., İstanbul 2001, s. 29-36; Cemal Kurnaz, **Hayali Bey Divanı Tahlili**, KTB Yay., Ankara 1987, s. 31-37; Nejat Sefercioğlu, **Nev'i Divanı'nın Tahlili**, Ankara 1990; Mustafa Tatçı, **Hayreti'nin Dinî Tasavvufî Dünyası**, KB Yay., Ankara 1998, s. 7-12.

⁴ Fuzûlî 'söz' ve 'lafız' redifli iki gazel, Nef'î 'sözüm' redifli bir gazel ve yine aynı redifli bir kaside, Neylî 'sühânım' redifli bir gazel, Feyzî 'sühân' redifli bir gazel Sünbülzâde Vehbî 'sühân' redifli bir kaside yazmıştır. (Süreyyâ Beyzâdeoğlu, 'Divan Şiirinde Söz, Sühan, Lâfız', **Yedi İklim**, Ağustos 1993, s. 46), Muhibbî de 'şiir' redifli bir gazel kaleme almıştır. (Çoşkun Ak, **Muhibbî Dîvânı**, KTB Yay., Ankara 1987s. 395)

⁵ Hüseyin Ayan, **Nesîmî Hayatı Eserleri Şahsiyeti ve Divanının Tenkitli Metni**, TDK Yay., Ankara 2002. Çalışmadaki beyitler bu eserden alınmış, G (Gazel), K (Kaside) M (Mesnevi) kısaltmalarıyla gösterilmiştir. Birinci numara şiire, ikinci numaralar beyite aittir.

⁶ M. Erol Kılıç, **Sûfî ve Şiir**, s. 64

⁷ Ömer Ferid Kam, **Âsâr-ı Edebiye Tetkikâtı**, Haz. Halil Çeltik, Ankara 1998, s. 266.

⁸ 'Bütün ârif şairlerde şiirin bir ifade aracı olarak yer aldığı; yoksa bir amaç olmadığı bilinmektedir. Mevlanâ bir beytinde ' benim için şiir nedir ki ondan uzun uzun bahsedeyim. Benim şairlerin sanatından başka hünerim, başka sanatım var' derken Ârif-i Azerî'nin 'Bunların şiirlerinde şairlikten başka senin anlamadığın bir şey daha vardır' sözüyle örtüşmektedir. ' Mahmut Erol Kılıç, **Sûfî ve Şiir**, İnsan Yay., İstanbul 2004, s. 75

⁹ M. Erol Kılıç, **a.g.e.**, s. 71

